

Problémy s Leninem

Jiří Hanuš, Radomír Vlček a kol.: *Lenin. Kontinuita a/nebo diskontinuita ruských dějin?* Centrum pro studium demokracie a kultury, edice Dějiny a kultura, sv. č. 25, Brno 2013.

Již je, zdá se, pryč doba, kdy se jaksi povinně a vážně prohlašovalo cosi o bezvýznamnosti lidí jako Lenin: nyní se badatelé znovu zamýšlejí nad touto kontroverzní osobností kriticky, racionálně se snaží uchopit tento fenomén ve vší jeho rozpornosti – na rozdíl od jeho nekritické adorace v dávnější minulosti nebo totální negace v nedávné minulosti. Samozřejmě tyto krajnosti se netýkají rusistických center v západní Evropě a USA, kde se tyto jevy zkoumaly vždy racionálně a sine ira et studio – a tak tomu je dodnes. Řešíme tedy spíše svoje vnitřní problémy a to je o to více překvapující, že česká rusistika v širokém slova smyslu, tedy filologická, ale i historická, sociologická a politologická stála vždy na světové výši a byla vzorem, zprostředkovatelem: nyní badatelé zabývající se Ruskem citují zpravidla západní zdroje – jistě i jako jakousi ochranu před kritikou, tedy znovu jako důkaz, že je vše v pořádku, že je to zaručeno ideologickou autoritou. Doufám a věřím, že tyto důvody tu už nejsou nebo by alespoň být neměly. Jinak řečeno: jistě i se znalostí světové produkce bychom měli znovu pěstovat specificky českou školu komplexní víceoborové rusistiky jako vědy o Rusku tak, jako ji mají jinde ve světě, z blízkých zemí např. v Polsku (rusologie). Důvody nyní netřeba uvádět. Právě návrat k racionálnímu, kritickému přístupu, jenž byl české tradici vždy vlastní, signalizuje tento brněnský sborníček.

Svazek obsahuje studie, eseje, resp. glosy nestejně odborné úrovně, v nichž zjevně chybí silnější rusistické zakotvení a hlubinná znalost ruské minulosti a přítomnosti, myšlení a literatury. Výjimku z pravidla představuje úvodní stať obou editorů Jiřího Hanuše a Radomíra Vlčka, která vytváří víceméně ucelený půdorys sborníku a může být i přijatelným východiskem metodologickým; kromě povinného citování (známý Serviceův životopis Lenina v českém překladu z roku 2009) tu najdeme i jména Jaro-

slava Bidla, Jana Slavíka¹ či Josefa Macůrka; mohli by být uvedeni např. i Macůrkovi brněnští žáci, když už jde o brněnskou knížku (např. František Hejl), nebo další žáci a žáci žáků (např. Rudolf Fišer), ale nebyli. V úvodní studii je v podstatě dobré pevné uchopení Leninovy osobnosti a jeho díla, které se může laikovi jevit jako náhodné seskupení textů. Poněkud tu chybí jeho ruské a evropské zakotvení generační a širě politické, zvláště když si uvědomíme, kolik let prožil Lenin mimo Rusko, a že za označením a u nás i takřka nadávkou „bolševik“ se neskrývá nic jiného než radikální sociální demokrat. Tyto spojitosti prakticky politické nejsou bohužel ve svazku nijak zastoupeny. Jestliže oba editoři podali vcelku solidně koncipovaný úvod a sám Vlček i kvalitní studii na téma Lenin a světová revoluce a Hanuš sice marginálii, ale mediálně značné důležitosti (Solženicyn o Leninovi, i když i tu se Solženicyn značně vyvíjel), další stati jsou spíše popisné a registrační povahy, jsou sbírkou zajímavostí, jejichž autoři předpokládají, že po 24 letech tu po Leninovi nezůstalo nic a že je třeba říkat i dávno známé věci jako nové. Z nich se vymyká studie zkušeného filozofa Petra Horáka, která je však ve vztahu k tématu příliš obecná (ale jinak velmi dobrá, jen poněkud zaumná, jako by autor váhal, jak k tématu přistoupit), práce Zbyňka Vydry (Lenina a ruská krajní pravice) může překvapit spíše neznalého, stejně jako leniniana a antileniniana badatelky o sovětském teroru proti spisovatelům Ivany Ryčlové či Leninova „ženská otázka“ v podání Denisy Nečasové. Všeobecně tu chybí pevné rusistické ukotvení, jež by umožnilo pochopit zdánlivé paradoxy ruského vývoje a myšlení, politiky a umění, zvláště literatury: to se projevuje i ve studii o NEPu a kulturní politice tohoto období ve vztahu např. k jazzu (každý jen trochu sečtělý člověk však ví, že jazz je jev folklórní a že Lenin mluvil o amerikanizaci Ruska, alespoň ve smyslu technologickém, ale i obecně civilizačním). Škoda, že tu zcela absentuje Masaryk a Nejedlý – zde by se dalo navazovat na sovětisty první republiky a české přemýšlení o ruském radikálním sociáldemokratismu a příčinách vzniku leninismu a to by nás přivedlo

1 Viz novější český sborník o J. Slavíkovi a naši recenzi v NR: Kritické myšlení je často bojem proti všem (Život plný střetů. Dílo a odkaz historika Jana Slavíka (1885–1978). Sestavili Lukáš Babka a Petr Roubal. Bibliografie Jana Slavíka. Petr Mervart / Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, Praha 2009). Novaja rusistika 2010, 2, s. 120–123.

hodně daleko, patrně až do naší současnosti. Také zde není zmínka o tom, co má z Leninova díla reálnou poznávací hodnotu, jeho spisy jako Vývoj kapitalismu v Rusku, ale i tzv. Filozofické sešity – ocenit nutno Vlčkovu stať o světové revoluci. Lenin tu není uchopen v jádru své tvorby, ale spíše v souhrnu marginálií. Axiologická apriornost torzovitých příspěvků, zvláště když není průkazněji argumentována, nevede ani k položení a k pokusu o alespoň částečné zodpovězení klíčové otázky: co bylo příčinou toho, že tento podivný politik a slabý filozof a politolog zásadně ovlivnil dějiny celého minulého století? Tu nám ovšem jeho diabolizace příliš nepomůže, k tomu je zapotřebí komplexního studia víceoborového, jež by Lenina a jeho dobu nahlíželo z několika zorných úhlů, ale nepředpojatě, věcně a historicky, v souvislostech. Nevím, jestli je k tomu dost schopností a chuti. Avšak bez výzkumu Ruska, jeho revolucí a jejich osobností se nepohneme kupředu. Z tohoto hlediska je velkým problémem absence nového výzkumu české recepce Lenina, a to i kulturní a literární.

[68]

Zatímco v minulosti byla naše veřejnost „prosolena“ Leninem jako adoraným, bezchybným hrdinou, později se na něho zcela zapomnělo: to se však – jak již uvedeno – nestalo na Západě, kde naopak vznikla řada knih, přitom však z různých metodologických a ideologických pozic: u nás se z toho přijímá jen něco. A badatelů, kteří se volně pohybují po světě mezi různými jazyky, tolik není. V tom jsme – jako v různých jiných oborech – ustoupili z dávné slávy první poloviny 20. století, kdy se na naše badatele obracela světová nakladatelství, aby jim Rusko zprostředkovali. Musíme tedy nyní začínat jakoby znovu, skromně a pokorně.

V sborníčku najdeme řadu krátkých spojení a lapsů. Např. Lenin nepsal *Kdo jsou nepřátelé lidu a jak bojují proti sociálním demokratům*, naopak *Kdo jsou „přátelé lidu“ a jak bojují proti sociálním demokratům*, rusky *Что такое „друзья народа“ и как воюют против социал-демократов*, z roku 1894, což je polemika s časopisem Ruskoje bogatstvo, kde se kritizoval marxismus – jde přece o narodniky a uvozovky jsou ironické, Lenin byl přece intelektuál.

České spojitosti jsou také zajímavé: např. okolnosti kolem organizace pražské 6. konference RSDRP (Ruské sociálně demokratické dělnické strany) v Hyberské č. 7 v místnostech redakce Práva lidu – ukazuje to na to, jak jsou dnes někdy zapomínány dobové konotace překryté dalším

překotným vývojem (je o tom značná česká literatura, kterou třeba kriticky reflektovat).

Nabízí se ovšem i tvarová charakteristika Leninova díla jako výsostně polemického – stejně jako o dvacet let starší Masaryk je Lenin rozeným polemikem a popudem k vzniku jeho textů je obvykle polemická reakce a nesouhlas. Zde byl Lenin pozitivistou, ale ruským, jenž opět navazoval na radikální, krajní pozitivismus tzv. revolučních demokratů: materiálu by to bylo mnoho a otázek – zvláště v dnešní svobodné době, jež zaručuje svobodu slova a vědeckého bádání – ještě více a také zajímavých a stimulatивních závěrů.

Omyly a nedostatky provázejí zpravidla díla průkopnická, jímž je – nehledě na naše připomínky – i toto dílko; každý začátek – i nový nebo staronový – je těžký. Tento po dlouhé době první i generačně vyhraněný pokus o uchopení rozporného fenoménu Lenina z pozice naší rozporné doby stojí za ocenění, ale ještě více za kreativní pokračování.

Ivo Pospíšil

[69]